

Op naar de fossiele slakken van onze kust!

Frank P. Wesselingh¹, Ronald Pouwer¹, Peter W. Moerdijk² & Arie W. Janssen³

A new research project assessing and documenting the fossil gastropods from the Dutch coast is initiated. We aim to involve as many as possible non-professional malacologists and palaeontologists to help us with this project. Identification keys will be presented as an invitation to collectors to check their collections and provide further insights and as yet unrecorded species for our fauna during special sessions. The results will be published in *Spirula* in the form of papers dealing with a specific family or group. We intend to assemble the complete gastropod fauna, in due course, in a second part of "Fossil shells of the Dutch coast".

Inleiding

"En wanneer komen de slakken dan?". Het is ons al vaker gevraagd. Na het verschijnen van het boek "De fossiele schelpen van de Nederlandse kust" (Moerdijk *et al.*, 2010) waarin bivalven, scaphopoden en polyplacophoren aan bod kwamen is het nu de bedoeling de gastropoden te gaan inventariseren. En dat is hoog nodig. De vorige inventarisatie van de Nederlandse slakken, onder leiding van C.O. van Regteren Altena dateert van de periode 1954-1964. Toentertijd werden de gastropoden in zes afleveringen behandeld en gepubliceerd in *Basteria*. De samengebonden hoofdstukken (herdrukt in van Regteren Altena *et al.*, 1964) zijn in 1974 zelfs nogmaals herdrukt en worden liefkozend aangeduid als "de Fossielenatlas". Tussen 1962 en 1984 zijn aan de gastropoden ook nog afleveringen over tweekleppigen toegevoegd. Voor wat betreft de gastropoda zijn we inmiddels bijna vijftig jaar verder. Er zijn vele nieuwe soorten gevonden en inzichten over destijds gepubliceerde soorten zijn veranderd. Derhalve een nieuwe gastropoden-atlas.

Fossiele slakken in *Spirula*

De fossielenatlas is nauw verbonden geweest met de NMV. Tussen 1954 en 1984 kwam het onderwerp over de trage voortgang voortdurend aan de orde bij vergaderingen, de leden keken reikhalzend uit naar nieuwe inzichten! Een aanzienlijke financiële bijdrage van de NMV heeft bovendien mede geleid tot de totstandkoming van de nieuwe atlas (Moerdijk *et al.*, 2010). Maar bij het werken aan deze laatste uitgave hebben we ook enorm veel steun gehad van de leden van de Werkgroep Geologie van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en de Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie (WTKG). In het kader van de nieuwe Fossielenatlas werden sinds 1999 vele bijeenkomsten met liefhebbers georganiseerd waar bepaalde families en groepen bivalven werden bediscussieerd. Voorafgaand aan die bijeenkomsten werden nieuwsbrieven rondgestuurd waarin de tot dan toe bekende stand van zaken werd samengevat om zodoende de deelnemers een handleiding voor het doorspitten van hun eigen collecties te verschaffen. De bijeenkomsten bleken vervolgens een bron van nieuwe inzichten en nieuwe waarnemingen. In de erop volgende nieuwsbrieven werden deze inzichten vaak aangevuld en verwerkt. In de loop van de tijd ontwikkelden deze nieuwsbrieven zich tot hoofdstukken in een vergevorderd stadium.

In het proces naar de realisatie van een boek over de fossiele gastropoden willen we deze werkwijze in een iets aangepaste vorm voortzetten.

Vanaf heden vindt u een determinatietabel van de mooie "oer-slakken" (Patelloidea en een deel van de Vetigastropoda) op de website www.science.naturalis.nl/strandfossielen. Aan de hand van deze en volgende tabellen willen we determinatiebijeenkomsten houden, bij de werkgroep in Zeeland en bij de NMV en WTKG. De resultaten zullen bijeen worden gebracht en in de vorm van artikelen in *Spirula* aan bod komen. In 2011 hopen we zodoende de "primitieve" slakken (van de *Patella*-achtigen tot en met de Trochoidea) te behandelen in twee delen. Het is een startschot voor nog veel meer afleveringen!

De mensen van de nieuwe atlas

De eerste atlas is door velen gemaakt. Het project werd in eerste instantie in praktische zin georganiseerd door Peter Moerdijk en Frank Wesselingh, maar mensen als Arie W. Janssen, Ronald Pouwer, Freddy van Nieulande, Anton Janse en tal van anderen hebben zeer wezenlijk aan het boek bijgedragen. Verschillende families en groepen (bijvoorbeeld hartschelpen, stoottanden en keverslakken) zijn beschreven door gespecialiseerde liefhebbers. We hopen dat we voor de slakken wederom een beroep zullen kunnen doen op liefhebbers die zich speciaal verknocht voelen aan een of andere groep. Bent u zo iemand, dan hoeft u niet te wachten tot "uw" groep aan de beurt is in de systematische zin: zodra een eerste inventarisatie klaar is willen we een determinatietabel maken en zullen we proberen bijeenkomsten te organiseren.

Het team dat het project trekt zal wel veranderen. Peter Moerdijk heeft na elf tropenjaren Fossielenatlas aangegeven pas op de plaats te willen maken, al zal hij kritisch met het werken aan de atlas blijven meekijken. Datzelfde geldt voor Arie Janssen, van wie we gelukkig de toezegging hebben dat hij zich zal wijden aan de beschrijving van de fossiele Heteropoden en Pteropoden van ons strand (waarvan we nu één soort hebben). Gijs Peeters zal gezien zijn hoge leeftijd niet beginnen aan het tekenen van de slakken, die allemaal zullen moeten worden afgebeeld. Frank Wesselingh blijft de zaken rond de nieuwe atlas organiseren, maar hij wordt nu bijgestaan door Ronald Pouwer. In de komende maanden zullen we verschillende mensen benaderen voor een rol in dit project.

Tekenen of fotograferen?

Bijna vijftig jaar zijn de tekeningen en aquarellen van achtereen volgens L. (Lou) Pouderoyen, Leen van der Slik en Gijs Peeters gezichtsbepalend geweest voor de uitgaven over de strandfossielen. Hun illustraties hebben velen onder ons geïnspireerd bij het determineren en onderzoeken van fossiele

schelpen. Na de uitgave van de “Fossiele schelpen van de Nederlandse kust” is ons dan ook meermaals gevraagd of we bij de slakken toch vooral tekeningen wilden opnemen. Er hebben zich zelfs drie tekenaars gemeld die een dergelijke klus mogelijk zouden willen overnemen van Gijs Peeters.

Vooralsnog houden we de mogelijkheid van tekeningen in een nieuwe uitgave nadrukkelijk open, maar hebben we om praktische redenen besloten de afleveringen in Spirula te voorzien van foto's. De enorme ontwikkelingen in de digitale fotografie in de afgelopen tien jaar hebben het maken van hoogwaardige afbeeldingen aanzienlijk eenvoudiger gemaakt en daardoor kunnen we de werklust in deze eerste fase flink drukken. Over ongeveer twee jaar hopen we de knoop door te hakken of we alsnog tekeningen willen laten maken van de slakken voor de uiteindelijke uitgave in boekvorm.

En gaat het nu weer elf jaar duren?

Bij de start van de vorige “Fossielenatlas” schreef Frank Wesselingh enigszins overmoedig dat hij hoopte de atlas binnen drie jaar af te ronden. Uiteindelijk heeft de productie elf jaar geduurd. Het aantal soorten fossiele gastropoden van onze stranden is vermoedelijk van dezelfde orde van grootte als het aantal tweekleppigen. Maar de systematische benadering van de complete fauna van gastropoden heeft bijna een halve eeuw stilgelegen. Uiteraard zijn er in die tijd vele artikelen over kleinere groepen in diverse tijdschriften verschenen alsmede inventarisaties van de slakken (en andere weekdieren) van de wadden (De Boer & De Bruijne, 1991; De Bruijne & De Boer, 2008) alsmede verhandelingen over fossiele slakken uit b.v. de omgeving van Antwerpen (Marquet, 1998; Marquet & Landau, 2006). De hoeveelheid werk blijft desalniettemin enorm.

Het jaar 2011 brengt voor degenen onder ons die verbonden zijn aan Naturalis en het Zoologisch Museum Amsterdam ook nog eens de verhuizing van het ZMA naar Leiden en de integratie van beide collecties in het nieuwe Nederlands Centrum voor Biodiversiteit Naturalis. Toch hopen we, ondermeer door het gebruik van foto's en het toenemende gebruik van internet, sneller voortgang te boeken bij het bewerken van de slakken dan bij de tweekleppigen het geval was. Ook hebben we nu van te voren een schatting gemaakt van de aantallen te verwachten soorten om zodoende een beeld te krijgen van de omvang van de taak. Met naar verwachting tussen de 315 en 350 soorten mikken we op een projectduur van zes à zeven jaar.

Hoe kan ik bijdragen?

Surf naar www.science.naturalis.nl/strandfossielen en download de determinatietabel(len). U kunt aldaar ook in de agenda zien waar en wanneer determinatiebijeenkomsten zijn voorzien waar we weer velen van u hopen te treffen. De tabellen kunt u beschouwen als een uitnodiging. Een uitnodiging om uw collectie in te duiken en te zien of uw materiaal goed te herkennen is aan de hand van onze beschrijvingen. Misschien heeft u een soort van een andere vindplaats of zit er iets nieuws in uw collectie. Het is ook een uitnodiging te graven in uw geheugen. Familieplaatsing niet correct? Ander leefmilieu, areaal of stratigrafisch voorkomen dan gemeld? Laat het ons weten! Mocht u niet op de bijeenkomsten kunnen zijn of ach-

teraf nog willen aanvullen: stuur uw opmerkingen en aanvullingen naar frank.wesselingh@ncbnaturalis.nl. We hopen wederom dat verschillende groepen (families, maar het kan ook over geslachten gaan) ter hand zullen worden genomen door liefhebbers onder u. Een en ander uiteraard wel in samenspraak met ondergetekenden. Geef uw email-adres door aan Frank Wesselingh zodat er een mailinglist kan worden samengesteld. We kunnen u dan snel op de hoogte brengen van de laatste ontwikkelingen en nieuwe determinatiebijeenkomsten. Geen email? Geen probleem: ook per gewone post kunnen we u op de hoogte houden.

Tenslotte

Op www.science.naturalis.nl/strandfossielen treft u correcties en aanvullingen op het reeds verschenen Bivalvenboek, nieuwtjes, een uitgebreide literatuurlijst en de inhoud van de hoofdstukken over slakken. Daar is ook praktische informatie te vinden over de determinatiebijeenkomsten. We hopen door uw inbreng een prachtige nieuwe Fossielenatlas deel II te kunnen maken waarvan velen zullen genieten!

Literatuur

- BOER, T.W. DE & R.H. DE BRUYNE, 1991. Schelpen van de Friese Waddeneilanden: overzicht van alle mariene autochtone weekdieren (Mollusca) en aangespoelde schelpen. Fryske Akademy, Leeuwarden, 300 p.
- BRUYNE, R.H. DE & T.W. DE BOER, 2008. Schelpen van de Waddeneilanden. Fontaine Uitgevers, 's-Graveland, 359 p.
- MARQUET, R., 1998. De Pliocene gastropodenfauna van Kallo (Oost-Vlaanderen, België). Publicatie van de Belgische Vereniging voor Paleontologie 17: 1-246.
- MARQUET, R. & B. LANDAU, 2006. The gastropod fauna of the Luchtbal Sand Member (Lillo Formation, Zanclean, Early Pliocene) of the Antwerp region (Belgium). *Cainozoic Research* 5: 13-50.
- MOERDIJK, P.W., A.W. JANSSEN, F.P. WESSELINGH, G.A. PEETERS, R. POWWER, F.A.D. VAN NIEULANDE, A.C. JANSE, L. VAN DER SLIK, T. MEIJER, R. RIJEN, G.C. CADÉE, D. HOEKSEMA, G. DOEKSEN, A. BASTEMEIJER, H. STRACK, M. VERVOENEN & J.J. TER POORTEN, 2010. De fossiele schelpen van de Nederlandse kust. Nederlands Centrum voor Biodiversiteit Naturalis, Leiden, 332 p.
- REGTEREN ALTENA, C.O. VAN, A. BLOKLANDER & L.P. POUDEROYEN, 1964. Herdruk van de eerste serie van 'De fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegaten'. Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging 108: 1-131.

Adressen van de auteurs

¹NCB Naturalis, Postbus 9517, 2300 RA Leiden,

e-mail frank.wesselingh@ncbnaturalis.nl; ronald.pouwer@ncbnaturalis.nl;

² Kingstraat 14, 4336 LG Middelburg;

e-mail pwmoerdijk@zeelandnet.nl;

³ 12 Triq tal'Hamrija, Xewkija, XWK 9033 Gozo, Malta,

e-mail ajanssen@go.net.mt